

Imatge de la botiga de taronges de la família Colom a Marsella, a principi de segle. L'any 1887 hi havia a Marsella quaranta-tres sollerics amb restaurant propi.

Sóller o la nissaga dels taronjaires

Sóller ha estat bressol de comerciants de la taronja. Des de fa un segle els sollerics, a més, han deixat petjades i nissaga en molts pobles del País Valencià. La Ribera Alta i la Plana Baixa han estat els exponents més clars d'aquesta tradició.

Durant el segle XVIII la vall de Sóller esdevingué un gran centre productor de taronja. L'estudiós valencià Vicent Abad ha ressenyat que, fins i tot, el 1788 s'establí un reglament a Sóller que assenyalava l'obligació dels patrons dels vaixells de lliurar un rebut de la fruita embarcada al colliter, alhora que es determinava l'import de l'impost que gravava els embarcaments de taronja. El 1795, i segons Abad, una nova norma disposava quines dimensions havien de tenir els basquets

i quantes taronges havien de contenir i el calibre mínim. Des del port de Sóller, doncs, salpaven un munt de petites embarcacions a vela carregades amb la valuosa fruita en direcció als ports del sud de França i del Principat.

Durant els primers dos terços del segle XIX, el comerç de la taronja ocupava ja bona part de l'economia local de Sóller. Els vaixells sollerics, ara, ja s'aventuraven cap a les costes del nord d'Àfrica i també cap al proper País Valencià.

Tan gran és la importància del

comerç de la taronja en aquesta època que molt sovint les dues terceres parts de les mercaderies que eixien del port mallorquí eren taronges. Un negoci amb importants beneficis que permeteren una acumulació de capital que acabaria reinvertint-se a la vall i també propiciant l'aparició d'empreses —molt sovint constituïdes a partir d'acords entre productors i naviliers— dedicades a l'exportació. El negoci de la taronja aviat acabaria cridant l'atenció no solament dels sollerics sinó també d'alguns cata-

lans, valencians i fins i tot francesos. Però el màxim esplendor d'aquesta activitat mercantil arriba a Sóller en la segona meitat del segle XIX. Segons un article de Joan Castanyer Sastre publicat a la revista *Estudis Baleàrics* el juny de 1987 i titulat "L'activitat Mercantil del Port de Sóller (1835-1862)", en aquest període, del total de mercaderies que eixien del port de la localitat, el 65,5% eren taronges. Entre un 8,4% i un 12,5% d'aquestes taronges eren destinades a ports de les Illes. Entre un 57,7% i un 64,7% pertocava al sud de França i de la Catalunya Nord, concretament al port de Nouvelles, el més important, i als de Seta, Marsella, Aigüesmortes, Portvendres, Agde, Canes i Niça. La resta de la fruita exportada anava cap a la ciutat de Barcelona, especialment entre 1835 i 1838 (un 22%) tot i que a poc a poc la Plana de Castelló i l'Horta de València restaren importància al mercat català.

Entre els anys de 1858 i 1863, el percentatge, però, baixà fins al 5,6% i la diferència va a parar al País Valencià. L'autor explica que l'interès dels sollerics pel País Valencià s'explica perquè aquests importaven de ports com el d'Alacant o Santa Pola espart i altres primeres matèries. I encara, "sovint, Sóller —escriu Castanyer— actua com a port d'enllaç de València cap el sud de França. Aquest paper d'intermediari oferia als patrons i naviliers una possibilitat de guany, ja que els valencians practicaven la navegació de cabotatge, en tant que els de Sóller empraven una ruta gairebé, i això reduïa el temps de transport". L'erudit i religiós mallorquí Josep Rullan, al seu llibre *Cultivo del Naranja*, publicat el 1896, escrivia: "A principi del segle passat (*es refereix al XVIII*) començaren alguns vaixells de cabotatge a carregar petits lots de taronja per dur-la a Catalunya i altres províncies del litoral espanyol. Aquest comerç es va estendre a poc a poc a França, que es va aficionar a la dita fruita i arribà a crear en Espanya un ram de riquesa bastant considerable. A mesura que creixia la demanda, eixamplaren el seu radi els tarongerars, no

ESTEVE PUIG—ARXIU HISTÒRIC DE LA CIUTAT DE BARCELONA

sols a Sóller i alguns pobles de l'illa, sinó també a València (...) a mitjan d'aquest segle s'organitzaren companyies entre naviliers i colliters, i entraven ambdós alhora en pèrdues i guanys, associacions que (...) donaren bastant resultat (...) i desenvoluparen l'esperit comercial dels nostres compatriotes d'una manera tan intensa que no per haver disminuït notablement la collita de taronja, han deixat aquells d'ocupar-se'n en negocis de molt rendiment".

Epidèmia i crisi. En aquell moment pocs rics hisendats podien sospitar com era de profer el desastre que posaria fi als anys d'apogeu. El cas és que l'any 1865 una epidèmia arrasava els conreus de tarongers de tota la Mediterrània. Només dos anys després l'epidèmia assolà també els camps de Sóller. La desfeta fou tan gran que mai més no es recuperaren els nivells anteriors d'activitat econòmica. Per cert, que l'arxiduc Lluís Salvador escriví al seu llibre *Die Balearen*: "la majoria dels pagesos se sentiren descoratjats i dedicaren els seus abans magnífics horts de taronges a altres conreus més pobres com hortalisses, pomers, codonys i altres fruiters, i així es veuen avui, particularment a Sóller, gents que tenien una vida acomodada i plàcida, i que ara han de treba-

llar sol·lícitament i diligentment".

València iniciava tot just llavors l'arrencada agrícola i comercial relacionada amb la taronja. Arrencada que suposem limità dràsticament les possibilitats de Sóller de redreçar-se en el sector fins i tot després de passada l'epidèmia. Sobre aquesta qüestió Rullan escriví: "Malgrat que la major part de les companyies explotadores de la taronja a França es formaren a Sóller, no és aquest poble el que més profit treu d'aquesta circumstància per a l'exportació. És un dolor veure com els vaixells ixen amb llast del nostre port per anar a carregar a València, per la senzilla raó que als mercats es demana fruita

Dalt, fàbrica d'embalatge de taronges a València a començament de segle. Baix, aspecte del port de Sóller l'any 1914.

La terra més calenta de Francesc Arbona

El Respirall és una d'aquelles valls quasi impossibles. Un indret privilegiat del terme d'Alzira (la Ribera Alta) des del qual es pot albirar el blau de la mar vessant-se sobre la costa de la Safor.

Els tarongers, durant dècades, han arrencat a la força el privilegi d'altres arbres a la terra i malden, esponerosos, per rebentar de fruita.

És la terra més calenta de totes les de la contornada, segons assevera convençut el veterà comerciant mallorquí Francesc Arbona... la vall li recorda vivament el paisatge llunyà de Sóller.

Nascut a aquella localitat illenca el dia 18 d'agost de 1911, Arbona s'emmiralla en la finca de tarongers que posseïx al Respirall. Des de la talaia de la seua imponent torre, esguarda l'horitzó, xarra de negocis, de viatges prodigiosos pel Mediterrani a cop de vela, de temps passats, de Sóller... "El meu pare —recorda ufanós el senyor Arbona— de jove, des de Nantes, ja es dedicava al comerç de la taronja... ell m'hi va fer dedicar quan encara jugava quasi com un salvatge pels carrers de Sóller. Tenia quinze anys quan em va enviar a estudiar a l'Escola de Comerç de Neuchâtel a Suïssa. Hi havia alumnes de 45 nacionalitats. Només dos, el meu germà i jo, érem de Mallorca, i dos més d'algun lloc del nord de la península, crec recordar. Estudiar, aprendre, tenir cultura, saber d'idiomes... tot això és el que cal per tirar endavant".

Després de dos anys de classes, Arbona recorre Alemanya i coneix Viena, on conviu —i aprèn professionalment— amb els representants comercials que treballen per a casa. Una experiència tot plegat que anys a venir li servirà per bellugar-se, des d'Alzira, en els afers mercantils de la taronja.

"Mon pare —rememora— va arribar a

Alzira en 1915 de resultes de la Primera Guerra Mundial, que va paraitzar el comerç. Tenia relacions amb Ripoll, un altre mallorquí, que té uns descendents que encara treballen a Alzira. En aquesta ciutat era ja antiga la presència de mallorquins de Sóller. El primer a arribar fou Jaume Casesnoves, després vingueren d'altres... tots instal·laven els seus magatzems a la vila, a la part antiga de la ciutat. Però

totes, la de l'oratge. Arbona, que amb la seua família va sobreviure a les dues guerres europees i a la guerra civil, té de fet un enemic davant del qual tremola: "Mon pare era un fanàtic de comprar horts. Jo en canvi, no. Les gelades... tinc por de les gelades —comenta pesarós i amb total rotunditat— perquè he vist que moltes cases s'asolaven després que n'hi ha hagut una... record la de l'any 1956, fou terrible, a mi em va arruïnar la salut".

Arbona repassa també aquells comerciants sollerics que ha conegut al llarg de la seua vida: "a Carcaixent, on encara avui és l'únic lloc on es comercia amb Suècia, hi havia sis o set comerciants i el més antic era Estades; els familiars de Joan Ripoll, vivien a Vila-real, l'únic lloc de Castelló on hi havia sollerics... molts ja no viuen...".

Però tot i aquesta presència de sollerics en terres del País Valencià cal dir que es fa difícil descobrir-ne les petjades. La raó és molt senzi-

lla i el mateix Arbona la revela: "El nostre secret és Sóller... sempre, sempre hem anat a Sóller en acabar la temporada de la taronja. Sóller és molt important per tots nosaltres i allà ens sentim arrelats". No cal dir que existeix també un orgull de nissaga: "Els sollerics hem recorregut tot el món, però sempre tornem a Sóller... el meu sogre se n'anà a Puerto Rico i en la ciutat de Ponce té erigida una estàtua. La meua dona és d'allà. Arribaren a aquell país i iniciaren el comerç... altres es dedicaren a arrancar els camps de males herbes i a plantar-hi cafetars... els sollerics no saben restar ni dividir, només sumar i multiplicar. Som així".

Arbona, finalment, deixa la conversa endinsat dins del món creat pel fum d'un menut cigar del qual pipa pausadament. Des de la finestra del seu casalot, s'ataülla l'estampa del Respirall... **F. V.**

Francesc Arbona. És un dels sollerics més representatius d'una nissaga que va fer del negoci de la taronja un art.

mon pare el primer magatzem que va tenir aquí fou el de la Cotonera (actualment destinat a la celebració de convits) que va comprar a la firma Peris Hermanos. Deixà per tant Nantes, on fins i tot havien arribat a nàixer dos germans meus, i vingué cap a Alzira. Molts mallorquins han passat per ací però pràcticament ja no queda ningú... però món pare tingué la sort de tenir el soci que va tenir: ma mare. Ha de saber que les dones solleriques són més fortes que els homes. Quan el meu pare viatjava era ella qui es feia càrrec del magatzem i de tirar la família endavant. Sabia de lletra perquè l'avi era mestre d'escola i n'havia après... ella era qui ho portava tot endavant".

Però en el comerç no són tot flors i violes. Està sotmès a moltes servituds imposades molt sovint per l'atzar, la política internacional o la pitjor de

grossa, i nosaltres no en disposem a causa de la incúria dels llauradors que res no fan per millorar-ne les qualitats, com han fet allà". Si-ga com vulga, València i Sóller, rivalitats de caràcter comercial a banda, de sempre havien mantin-gut una estreta relació a causa de les taronges, tot i que l'escassetat de documents i d'estudis especia-litzats fan encara avui una tasca impossible quantificar-la.

De bell nou és Rullan qui aporta tota una sèrie de noms de sollerics i valencians dedicats al conreu de la taronja. Així, explica que "el conreu del taronger anomenat "Muntaner" deu tenir uns trenta anys d'existència. Aparegué a l'hort de Pedro Colom, situat als envolts del convent de Jesús (...) i des d'aquella època és objecte de particular estudi pel nostre amic don Antoni Morey". Rullan expli-ca també que la "taronja coneguda com "blanca", procedeix d'Algesi-res i existeix a l'hort de Don Do-mingo Mascaros, terme de Borriana". Pel que fa a la del tipus "im-perial", "posseeix taronges d'a-questa classe Don Fermín Segarra, de Castelló". De l'anomenada de "pell fina", en té el senyor Sarthou de Vila-real". De la "piriforme de sang", n'hi ha a l'hort de Don José Rousell de Gandia". La relació en-tre valencians i mallorquins culmi-na a finals del XIX amb la presèn-cia a les terres de la Ribera i la Pla-na de Castelló de sollerics amb magatzem i terres pròpies. Alzira, Carcaixent i Vila-real han estat principalment els pobles d'acollida. Els Ripoll (encara avui amb ne-goci a Alzira), Colom, Balcaneres, Deyas, Estades (família encara en actiu a Carcaixent), Arbona, Cas-senoves... són alguns dels cog-noms sollerics que han passat pel País Valencià. Un país, però, que no té l'exclusiva d'aquesta relació. Com molt bé recordà Miquel Ferrà el propassat novembre a les pà-gines del setmanari *Sóller*, l'any 1887 hi havia a Marsella quaranta-tres sollerics amb restaurant propi i el president de la cambra de com-erç d'aquesta ciutat era un solle-ric: Michel Arbona.

Miquel Payeras/Francesc Viadel

De Mallorca la portaren?

"De Mallorca así arribà/ La Mare de Déu del Lluch/ Sinse durla ningún buch/ Asoles la mar crusà./ Y en este punt se quedá/ Perque fon de sa elec-sió", resen uns gojos escrits l'any 1901 pel pare Salvador Calvo dedicats a la mare de Déu de Santa Maria del Lluc d'Alzira, patrona de la ciutat. Fins i tot un any abans d'aquests gojos el mateix Blasco Ibáñez aventura aquesta hipòte-si en un fragment del seu llibre *Entre Naranjos*.

El fet és que la lle-genda sobre la pro-cedència d'aquesta tradició ha aixecat no poques polèmi-ques entre els feli-gresos de la capital de la Ribera Alta.

D'una banda hi ha els qui s'aferren a la idea que aquesta devo-ció va ser duta a la ciutat pels mallor-quins arribats a Va-lència durant el segle XVII o bé pels pròs-pers comerciants de taronja mallorquins durant el segle XIX, de l'altra banda hi ha els qui aposten per una antiguitat molt més pretèrita i al marge de la intervenció illenca. Aurelià Lairon, de l'arxiu d'Alzira, diu: "cal descartar com a mínim la hipòtesi que la tradició fou portada pels comerciants de la taronja mallorquins arribats amb tota seguretat a finals del XIX, ja que hi ha una primera referèn-cia a la patrona en un document datat a la ciutat el 5 d'agost de 1699. A més el nom Lluc, amb diferents derivacions, ja el trobem a Alzira en èpoques molt re-motes".

Una altra de les teories més apassio-nants diu que la primitiva imatge fou un mascaró de proa caigut de la seua em-barcació. Al llibre *Santa María del Lluch, tradición y historia de la patro-na de Alcira*, de Eduardo Part Dalmau, trobem escrit: "la primitiva imatge de Nostra Senyora del Lluc posseïa una tauleta adossada que sobreeixia fins

l'alçada del cap, era per tant talla des-presa del seu primitiu emplaçament; se-gons l'informe tècnic de la primitiva imatge estava tallada en fusta del tipus vitex-geniculata, pròpia de la construc-ció d'embarcacions. Possiblement des-presa d'alguna proa, va quedar a mercè de les aigües (...) i fou recollida per al-gun personatge local conegut, el pastor Lluc, (...) donarà nom a la imatge tro-bada (...)".

ARXIU / CONFRARIA MARE DE DEU DEL LLUC

La primitiva imatge de Santa Maria del Lluc d'Alzira. Patrona de la ciutat.

Citat al mateix lli-bre, però, llegim: "Després de l'expul-sió dels moriscos el 1609, nombroses àrees de la nostra comunitat quedaren despoblades, entre els grans senyors va-lencians que porta-ren mà d'obra de les illes figura Joan Vi-laragut, senyor de la baronia d'Olocau i llavors virrei de Mallorca; igualment el duc de Gandia féu que Joan de Vilara-gut li enviara culti-vadors per a treballar

les seues extenses terres. Un altre d'a-quests senyors fou el marquès d'Aitona, senyor del Castell i lloc de Tàrbena; a mitjan segle XVI i al llarg de trenta anys ocupà la diòcesi de Mallorca l'il·lustre valencià Joan Vic, de la casa dels barons de Llaurí; el també valencià Lluís Vic, germà del bisbe, era llavors virrei de Mallorca. Aquesta facilitat per enviar mà d'obra féu que extenses àrees (...) foren repoblades i que els emigrants portaren usos, costums, llengua peculiar i (...) devocions pròpies. Es fundà lla-vors l'hospital de Nostra Senyora del Pilar a la ciutat de València, regentat pels religiosos de Sant Domènec, on va funcionar la Confraria de la Verge del Lluc (...). Res no se sap de la imatge, hauríem de preguntar-nos si existeix alguna connexió entre la imatge venera-da a València i l'existent a Alzira". Una curiosa història, doncs, encara per aclari-r. F. V.